

Di navbera Diyarbekir û Silîvanê da Lêkolînek Onomastîk

AHMET KAN/ Turkiya

PUXTE:

Em ê di pêşkêşa xwe da li ser guherîna navan a ji serdema Mîrektîya Merwanîyan (983-1085) heta nîvê sedsala 20. dema Komara Tirkîyeyê, bi taybetî guherîna navê cih û waran, ji Rojhilatê Diyarbekirê (Amîd-Amedê) heta bigihîje nava navçeya Silîvanê (Meya Farqînê) rawestin.

Cara pêşîn (1071) tirkên Selçûkî, bi alîkarîxwestina ji Merwanîyan peywendî bi kurdên Diyarbekir û Silîvanê ra saz kirin. Di navbera 14 salan da (1085) tirkên selçûkî, dawî li desthilata mîrektîya Merwanîyan anîn. Piştî ku selçûkî li vê herêmê bûn desthilatdar hêdî hêdî li cihê navên kurdî navê tirkî bi kar anîn.

Dewleta Osmanî di sed sala 16. da li Diyarbekirê îdareyek bi navê Mîrê Mîran, bi pêşengîya Îdrîsê Bedlîsî (1452-1520) ava kir. Piranîya bajarê kurdan (Ruha, Mêrdîn, Sêrt, Mûsil, Xarpêt, Dêrsim..) bi ser vê desthilatê ve kirin. Di vê serdemê da (1500-1900) navê cih û waran zêde neguherî. Lê ji desthilatdariya Jon Tirkan (1900) heta bihêzbûna Komara Tirkîyeyê (1940) dest werdaneke mezin a navlêkirinê hat kirin.

Onomastîk (navnasî) ji onomaya grekî a bi wateya navê taybet ê tiştan an kesan hatiye dariştin. (Subaşı & Geyik, 2017: 237). Merivahî hêj di serdemên qedîm da ji ber meraq û xwesteka rastîyê, li ser navlêkirinê fikiriye û serê xwe pê êşandîye. Hem di deqên kevin hem jî di pirtûkên pîroz da li ser mijara navlêkirinê hin beş hene.

Em ê pêşkêşa xwe li gorî van binbeşên navnasîyê wiha polîn (tesnîf) bikin.

- A) Zanista navê cihan toponîm (toponymy, toponymie) e.
- B) Zanista navê derya, gol, çem û kanîyan hîdronîm (hydronymy) e.
- C) Zanista navê merivan, antroponîm lêkolîna navê merivan dike
- D) Zanista navê malbat, eşîr û gelan, etnonîm e.
- E) Zanista navê çîyayan lêdikole oronîm e.
- F) Zanista navê rê, kuçe û taxan lêdikole hodonîm e.
- G) Zanista ku navê lehengên (karakterên) edebî û dîrokî lêdikole karektonîm e. (Aksan, 2009: 100)

Peyvên serekî: *Diyarbekir, Silîvan, Onomastîk, Merwanî, Selçûkî, Osmanî, Tirk, Kurd.*

Destpêk:

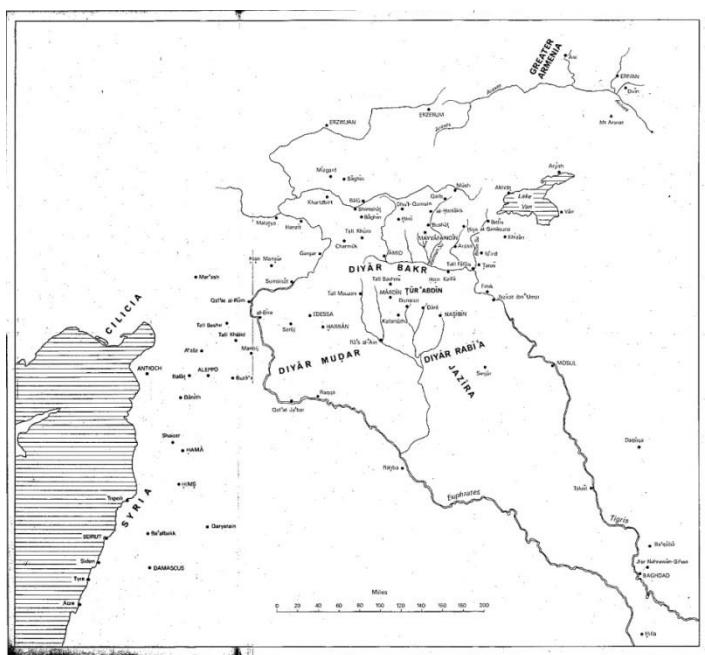
Di destpêka sedsala 20an da, bi damezrandina netewedewletên nû ve, din av sînorên neteweyî yên van dewletan da gelek proses û pratîkên cur bi cur ên netewesazîyê ketine merîyetê ku hewl didan ji alîyê çand, nasname û ziman ve kom û cemawereke yekreng pêk bînin û bi vê; xwe bigihînin wê armanca ku Anderson (2017) wekî “cimaeta muxayel” terîf dike. Li Komara Tirkîyeyê, neteweya ku hate xeyalkirin û îdeolojîyên neteweperest ên hevterîp li gel vê xeyalê hatin sazûmankirin bi temamî bi têgiha Anderson a navbirî r ali hev tê. Wekî netewe-dewleteke modern a nû avabûyî,

Komara Tirkîyeyê kete rêya dirustkirina neteweyeke yekreng ku ji tirkan pêk dihat û bi gelek amrazên cihêreng ên zimanî, çandî, dîrokî û nasnameyî emel dikir da ku xwe bigihîne armanca xwe ya daxwazkirî. Di dirustkirina neteweyeke yekreng da, pir zimanî û pir çandinîyê rêgirî ji netewesazîyê ra dikir û nedihîşt ku bigihe serî. Bi vê armancê, gelek polîtîka û stratejîyên vederker û homojenîzasyonê li ser hêlên vê pirrengîyê hatin ceribandin ku yek ji wan wekî kevirê takêşê tim **ziman** bi xwe bû. Jixwe, ji gelek lêkolînên li ser rewşa zimanê kurdî û polîtîkayên zimanî yên li hember kurdî (Haig, 2004) tê fêmkirin ku prosesên netewesazîyê yên li Tirkîyeyê tim cexteke xurt dane li ser zimanê tirkî û zimanên xeyrî-tirkî, bi taybetî kurdî, kurdî di nav pergala yasayî da nedhatîye pesendkirin, bi ser da jî tim ew rastî rêgirî û qedexeyan hatîye. Lewra, pratîkên zimanî yên heta niha tetbîqkirî, wê rastîyê nişan didin ku neteweperestîya li Tirkîyeyê din av fêm û feraseta neteweperestîyeke zimanî da şikil girtîye. Ji berk u înkara ziman û hebûna kurdan, guvaşên li ser ziman û çanda kurdî gelek salan şikil û şêwe daye helwesta dewletê ya li ser kurdan (Zeydanlıoğlu, 2012: 101)

Di bin tesîra nêrîna neteweperest a zimanî da, gelek amrazên bi girêdayî hêz, îdeolojî û hegemonyayê di çarçoveya polîtîkayên zimanî yên tund da hatine tetbîqkirin ku yek ji wan jî tunekirina dîyarî û dîtbarîya zimanan bû ji ser rûyê erdê an jî dîmena zimanî (language landscape). Di vê çarçoveyê da, li Tirkîyeyê, bi bingeheşan yasayî ve lijneyeke taybet hatîye avakirin bi navê **Ad Değiştirme İhtisas Kurulu** (Lijneya Pisporan ji bo Navguhertinê) û vê lijneyê bi hezaran navên cihan ên ji zimanên xeyrî-tirkî guherandîye û di dewsa wan da navên nû yên tirkî cîbicî kiriye. Ev pratîk di cewher da, vedigere heta dewra dawî ya Dewleta Osmanî ku Jon Tirk li ser hukim bûn. Herçî piştî avabûna Tirkîyeyê, ev mîras bêxwedî nemaye û bi regekî xurttir berdewam kiriye. Herçiqas, hikûmetên ji îdeolojî û nêrînên cûda hatibin ser hikum jî awayê destwerdanên li pergala navan zêde negihêrîye û wekî pratîkên dewamdar ên navguhertinê her pêş da çûye û bi deme ra bûye yek ji polîtîkayên zimanî yê dewletê. Her çi qasî di medyayê da pratîkên navguhertinan û egera îadekirina navan çend salan carekê ji nû ve dibe mijara gelek nîqaş û gengeşeyên cur bi cur ku raya giştî pê ra mijûl dibe jî dîsa encam nayê girtin. Wate, ji salên ewil ên guhertina navan heta niha, ev babet bûye yek ji wan babetan ku timî caran çî bi hewlên sîyasetmedaran çî jî bi hewlên rêveberîyên herêmî dibe sebebê nelihevî û dubendîyan din av kom û cemawerên cûda yên li Tirkîyeyê da. Ji ber hindê, ev babeta k udi gelek astên cuda da gelek caran tê nîqaşkirin, bertek bi tê ra xwe rojane û girîng e ku divê bi hemû cihetên xwe ve bê vekolîn.

Di halê hazir da, dema meriv li nexşeyan dinêre, ji sînorên rojava yên bi Yûnanistan, Bulgaristanê vbigire heta sînorên rojhilat bakur û başûr ên bi Gurcistan, Ermenistan, Îran, Iraq û Sûrîyeyê ra hemû nexşe bi navê “xwerû” tirkî ve tijî ne. Ya rast ev nexşe sed sal berî niha ne ew çend xwerû bûn, wekî rengvedana pêkvejiyana gelek netewe û zimanên li Tirkîyeyê, pergala toponîmîk bi nav û nişanên rengorengo ve tijî bûn. Lêbelê, piştî ku navê cihan hatin guhertin, xisarek mezin giha vê mirata toponîmîk a pirrengî pizimanî. Mîrata pirçandî, pizimanî û pirdînî ya Dewleta Osmanî k udi toponîman da jî xwe eşkere dikir, ji bo netewedewleta nû dibe sebebê tevlihevî û nerazîbûnê. Ji bo serketina dewleta nû, diviya nav û nişanên “kevn” bihatana paqijkirin ji bîra hevpar a gel(êrî) da ku paşê nebûna sebebê dawakarîyên “bitalûke” yên kêmnêyan.

Gelek şêwaz û temsîlên ku di prosesa zimanî û (ve)navandina li Tirkîyeyê da rû dane, ji alîyê dîtbarîyê ve dest nişan dikin ku navê cihan wekî parçeyeke zimanî para xwe ji hemû wan zext û destwerdanên li ser ziman wergirtiye. Lewra, li seranserê Tirkîyeyê behra bêtir ji wan toponîmên ku bi rengekî bi tirkî ra nehatine têkildarkirin, bi gelemperî ji pergala navan a adetî hatine (ve)derkirin û rêgirî li wan hatiye kirin da ku udi qada giştî neyên dîtin û bihîstin. Di çarçoveya polîtîkayên zimanî yên tund da ku li Tirkîyeyê xwe gihandiye asteka rûxîner ya “zimankujî”yê (linguicide) (Hassanpour, 2020; Skutnabb-Kangas, 2006), (ve)navandina navê cihan jî nehatîye jibîrkirin, bi vî karî, zimanê kurdî bi firawanî ji pergala navan(dinê) ya li bajarên kurdnişîn hatiye vederkirinê ku şîyanwerî dida zimên (da) ku bikaribe bi rengekî civatî û mekanî dîtbar û dîyar bibe. “Nedîtbarkirin”a (invisibilisation) zimanê kurdî (Skutnabb-Kangas & Bucak 1995; Haig 2004) û vederkirina kurdî ji pergala perwerdehiya fermî, digel sînordarkirina mafê zimanî, gelek polîtîkayên din ên tadeyî (Arslan, 2015) jî hiştîye ku texrîbateke mezin bigihe ziman û têgihiştina zimên a axaftvanên wê.

Nexşeya Serdema Merwanîya. Ji Tarîxû Îbnû-l Ezraq

Kurte Dîroka Amedê

Dema em li kurtedîroka bajarê Amedê dinêrin dibînin ku bi berdewamiya dîrokê ra navên wekî Amîda, Amîd, Kara Amîd, Omîd, Amed, Diyarê Bekir, Dîyarbekir û Dîyarbakir lê hatine kirin. Ji van navan hin navên wek Dîyarê Bekir, Dîyarbekir navê herêmê ne, lê Amîd û Amed yê navenda bajêr in.

Di encama lêkolînên arkeolojîk da, yê ku li şîftên amedê û derdorê wê hatine kirin, meriv rastî rêç û şopên dîrokî tê ku ew ji serdema paleolîtîk dest pê dikin û hetanî serdema kevirên şîqalkirî (Neolîtîkê) tî. Delîla herî xurt a vê yeke Bajare

Şikeftên Hesûnê yên li nêzî Farqînê û Şikeftên Hîlarê yên li nêzî Erxenîyê ne. Dîsa rolyefên Çemê Sinagê yên li bajarokên Gêl û Çêrmûgê, ew ên li ser milên Çemên Dîcleyê ne, xwedîyê wesfeke wisan in ku vê rastîyê dipeyîtin.

Pîştî kolanên arkeolojîk derketîye holê ku bajar ji serdema kevirê sîqalkirî (neolitik) heta roja me, bênavber şuna bicihbûn û jîngehê ye. Qotê ber çemê li Erxenîya Dîyarbekirê ku ew yek ji gundê herî kevn ê cihnişinê ye, hebûna civatên gundê yên çandîyar, ên ku aîdê deh hezar sal berî niha ne, bi me dide nişandan.

Encamên kolanên arkeolojîk ên li Qotê Berçem, bi me dide zanîn ku jîyan li virê bênavber di navbera salên 8,500 û 5,500ê berîya zayînê da û piştê salên pey jî bi awayekî binavber domîyaye. Li Liv îihî ku meriv ji jîyana koçberîyê derbasî jîyana gundîtiyê ya dêmanî û ji jîyana nêçîrvanî-komkirinê jî derbasê hilberîna xurek (qût) bûne, hîmên pêşîn ên şaristanîya bajarîtiya roja me ya îroyîn hatine danîn. Em awayê jîyanê ya ku xwe dispêre dêmanîti û çandinîyê û wek “Şoreşa Neolitik” jî tê zanîn, ji alîyê aborîya xwexwedîkirinê, têkilîyên meriv-hawira siruştî ve û her wisan ji alîyê vedîtinên (keşfên) der barê dîroka çandê da jî gelek tiştên destpêkî di nava xwe da dihevine û loma ji vî alîyê hane ve jî dîroka şaristanîyê ya cîhanê ronî dike. Warê Kela Navîn ku ew li alîyê bakurê rojhilatê sûrên Amedê dikeve, ji bo dîroka navenda bajêr pir girîng e. Piştî kolana arkeolojîk a li Girê Amîda ya di nav vê warê hane da, derket rastê ku berîya zayînê di sala 3000î (sê hezarî) da hûrî û di sala 2000î (du hezarî) da mîtanî li bajêr zal û serwer bûne. Di pey hûrî û mîtanîyan da ku wan berîya zayînê heta 1260î serwerîya xwe domandîye, îcar bi dorê asûrîyan, aramîyan (Kraltiya Bit-Zamanî), ûrartûyan, îskîtan, medan, persan, mekodinyayîyan, selevkosan, partan, Kraltiya Tîgran a Ermen, romayîyan, sasanîyan, bizansîyan, emewîyan, ebasîyan, şêxîyan, hemdanîyan, merwanîyan, selçûkîyan, înalîyan, nîsanîyan, artûkîyan, eyûbîyan, moxolan, akkoyunîyan, safewîyan û osmanîyan serwerîya xwe berdewam kiriye.

“Ameda warê bawerî, ziman û çandên cuda ji hemû şaristanîyên ku lê bûne serwer ra, mazûvanî kirye û jê hatîye ku ew bibe bajarê kesên ramanwer û hilberîner.”

Lê Amedê heta Şerê Cîhanê yê Yekemîn misilmanên ku bi erebî, tirkî û bi her du zaravayên kurdî, kurmancî û kirmanckî dipeyîvîn; êzîdî, cemaetek biçûk a mûsewî û gelen ku ji mezhebên cuda cuda yên xiristîyan (ermenîyên Ortodoks û katolîk, suryanîyên Ortodoks û katolîk, protestan, nastûrî, keldanî û rûm) in, bi hev ra dijîyan. Amed ji vî alîyê xwe ve di nav wîlayetên rojhilatê osmanî da, navenda herî kozmopolît bû.

“Amed di her dem û heyamê da taybetîya xwe ya navendbûnê ya nûyatî, rewşendari, çand û hünere hêvişandîye.”

Kela Amedê

Kela Amedê ku bi hezaran sal e wekî emanetekî pîroz bipê notirvanîya dîrokî ya vî bajarî dike, li ser erdeke rasta fireh a platoya bazalt ava bûye û ev cih jî li alîyê rojavayê qeraxa Çemê Dîcleyê dikeve. Çemê Dîcleyê ruh dide vî bajarê dêrîn û qedîm. Bajar jî ji Kela Navîn a ku ewil hatîye lêkirin û ji kela derve ya ku wê temam dike pêk tê.

Kela Navîn wek cihê pêşînê cihwarbûnê, hîmê bajêr pêk anîye. Kela biçûk a livir, berî zayînê di navbera salên 3700-3500î da ji alîyê hûrî-mîtanîyan ve hatîye avakirin. Her şaristanîya kulî Amedê bûye serwer, li gorî hewcetîya xwe ya ewletîyê, sûr û

bedenen bajêr mezin û fireh kiriye. Sûr piştî zayînê di sala 349an da ji hela Împaratorê Romayê Constantiûsê II. ve ji nû ve hatîye tamîrkirin.

Di sala 362yan da bi peymanî k udi navbera sasanî û romayîyan da hatîye kirin, yek ji kelehên girîng ên romayîyan Kela Nisêbînê (Nîsîbîs) ketîye deste sasanîyan; îcar gelê xristîyan ê liv ir jî ji ber sedemên dînî koçî Amedê kiriye û ew li ser beşeke erda rast a li rojavayê Kelê hatine bicihkirin. Piştî vê koçê, di navbera salên 367 û 375an da sûrên li rojavayê bajêr hatine pelastin û bi vî awayî gele Nisêbînê hildane nav sûrê. Di pey vê ra Kela Amedê bûye xwedî şiklê xwe yê nû. Piştî ku bi sûrên nû bajar fireh bûye, kela pêşîn a ku navenda rêveberîyê bûye, ketîye rewşa Kela Navîn. Firehkirina cara diduyan a Kela Navîn (ku 16 birc û 2 derî lê hatine zêdekirin), di navbera salên 1514 1526an da ji alîyê padîşahê osmanî Qanûnî Siltan Silêman ve hatîye kirin. Piştra bi lêzêdekirin û tamîrkirinan jî ketîye rewşa xwe ya vê gavê.

Li hela din li Girê Amîda ku ew li nav Kela Navîn û cihê pêşîn ê lê cîwarbûnê ye, piştî kolanên arkeolojîk ên di naberî salên 1961 û 1962yan da, bermahîyên seraya artûkîyan hatine derxistin ku ew aîdê salên 1200 û 1222yan in. Gora hukimdarê merwanî Nasrûddewle Mensûr û ya hevsera wî Stînas (Sittunas) jî li Kela Navîn in.

“Amed, di demên cihê yê dîrokê da ji 33 qewm, dewlet û çandên cihê ra mazûvanî kiriye ku ew şaristanîyên cuda temsil dikin.”

Çemê Dicleyê

Kana bingehîn a Çemê Dicleyê ji du milan xweyî dibe ku navê wê di nav kitêbên pîroz da dibihure û ruh daye gelek şaristanîyan. Ji van milan yek jê Çemê Madenê û milê din jî Çemê Bîrqlênê ye. Ev her du çavkanî jî li navçeya Amedê Pîranê digihîjin hev û Çemê Dicleyê tînin pê. “Di zimanê kurdî da navê Çemê Dicleyê, Dîjle ye û di zimanên Rojava da jî Tîgrîs e.” Îcar gava ku bi jêr da diçe av û çemen wekî Çemê Batmanê, Xerzan, Çemê Embarê, Zêya Biçûk û Zêya Mezin dikevin sere û av boş û zêdetir dibe. Di navbera Tirkîye û Sûrîyeyê da sînorekî bi qasî 40 km. yî çêdike. Bi qasî 64 km. yî li jora Besrayê bi Çemê Ferêt ra dibe yek û navê wî jî dibe “şatulereb” û dikeve Kendava Besrayê.

Çîroka Çemê Dicleyê

Li gorî bawerîyeke kurdan, Çemê Dîjleyê digel çemên Erez, Zê û Ferêt ji wan çar çemen bihuştê ye û wek rîya ku diçe bi bal Xwedê ve tê zanîn. Gelê deverê hîn jî di rojên erafeşê û yê taybet da derdikeve ser Pira Merwanîyan (Pira Dehderî), xwestin û daxwazên xwe li ser kaxizekî dinivîsîne û diavêje nav ava Çemê Dîjleyê. Bawerî ew e ku ev daxwaz û duayen hane dê bigihîjin cem Xwedê û herin qebûlê.

Li gorî mîtolojîya yewnan jî gava Nympha ji Dionysos direve ku ew li pilingekî dagerîyaye, tê ber çemekî. Ji bo ku ji vî çemî derbas bibe jî neçar dibe ku xwe biavêje bextê Dionysos û jê bi hemle dibe. Navê kalikê medan Medos li vî zarokî dikin. Navê Tîgrîs (Piling) jî li vî çemê hanê datînin ku Dionysos û Nympha bi hev ra tê ra bihurîne.

Di mîtolojîya rojhilat da jî tê gotin ku xeta derbasgeha Çemê Dîjleyê ji hela Danyal Pêxember ve hatîye kişandin. Li gorî rîwayetê; Xwedê ji Danyal Pêxember ra dibêje: “Bi darê deste xwe ji şikefta ku av jê dertê, dest pê bike xêzekî bikişîne, av dê li pey te were. Lê hay ji mal û milkê sêwîyan, jinebîyan, xizan û weqfan hebe, zîyanê negihîne wan!” Sedema çivanebûn û fetlonekîbûna Çemê Dîjleyê jî li gorî vê gotegotê ango çîrokê tê şîrovekirin.

Baxçeyên Hewselê

Li alîyê rojhilatê başûr ê bajêr dikevin. Piştî ku bi domana demê ra ava Çemê Dîjleyê kêmbûyê deltayek derketîye holê û bûye cihê baxçe û bostanên bêrdar. Heta salên 1960î, navê wê dere bi kurdî Hoser bûye ku dehleke gur a bi dar û hêşînahî bûye û piştî li navên wekî Hewsel, Eşfel dagerîyaye. Salên dûr û dirêj pêdivîya zebze û mîweyên bajêr ji van baxçeyan hatîye temînkirin. Liv an parêz û bostanên li qeraxê Çemê Dîcleyê, bi bikaranîna zîrça kevokan zebeşên navdar ên Amedê hatine xwedîkirin û çandin. Gelê bajêr bere havînan li cihê nêzê çem ên Hewselê ji zil, çilo û daran holik çêkîrine da ku xwe hênîk bikin. Li ser Baxçeyên Hewselê çîrokrî wiha tê gotin: Ewliya Çelebî gava ji hela Ruha û Qerejdaxê ve tê bajêr, baxçeyên balîcanan dibîne. Dibêje “Ey wax” û gotina xwe didomîne, “Wisan dixuye ku dê li vir ji min ra pir kar hebe. Ez ê rastî gelek merivên mehdîrîş û yên ku ji mîdeya xwe digazinin, werim.” Wexta Ewliya Çelebî dikeve nav bajêr, merivên dêmên wan sor û gizirî ne dibîne û pir diheyîre. Paşê gava di derîyê Mêrdînê ra derdikeve derveyê bajêr, Baxçeyên Hewselê û bostanên li ber Çemê Dîcleyê dibîne, bîr dibe raza wê rewşê û dibêje ku “Nexwe ev zebeşên kulî van baxçeyan tên xweyîkirin, zerara balîcanan dikujin.” Di qada navneteweyî da paraztina Kela Amedê û Baxçeyên Hewselê ji alîyê UNESCOyê ve bo Tirkîyeyê hatiye spartin.

Kela Amedê û Baxçeyên Hewselê di Qada Navneteweyî da

Weka ku tê zanîn “Qada Peyzaja Çandê ya Kela Diyarbekir û Baxçeyên Hewselê” di 39emîn civîna Komîteya Mîrateyên Dinyayê ya UNESCOyê ya ku di sala 2015an da li bajarê Bonnê yê Almanyayê hat lidarxistin, di Lîsteya Mîrateya Dinyayê ya UNESCOyê da wek 14emîn mîrateya Tirkîyeyê hat qeydkirin. Lê mixabin, piştî wê biryarê, bi şerê xendekan ê ku bi provakasyon û manîpleya dewleta Tirkîyeyê, di navbera şervanên PKKyê û dewleta Tirkîyeyê da pêk hat gelek texrîbatên mezin derketin holê. Yanî ne Kela Amedê ne jî Baxçeyên Hewselê hatin paraztin.

Navê Dergehên Kela Amedê

Çar dergehên (derîyên) mezin ên sûrên Amedê hene: Derîyê Çiyê, Derîyê Mêrdînê, Derîyê Ruhayê, Derîyê nû. Li Kela Navîn jî çar derî hene ku navê wan jî Derîyê Serayê, Derîyê Kupelî, Derîyê Fethê û Derîyê Nehênî ye. Derîyê Fethê û Derîyê Nehênî li der ve û Derîyê Serayê û Derîyê Kupelî jî li alîyê hundir ê bajêr vedibin. Derîyê Fethê û Nehênî îro nayên bikaranîn.

Derîyê Çiyê: Ev derî li hela Xarpêtê vedibe. Di sala 1932yan da, parêzgarê wê demê da ku bêhna bajêr derkeve û hewa bikevê, du bircên di navbera Birca Derîyê Çiyê û Birca Bedena Tek da û bi qasî du sed metreyî jî dîwarê sûrê dane hilweşandin û rûxandin.

Derîyê Mêrdînê: Li alîyê başûrê bajarê kevn e ku jê ra Derîyê Têlê yan jî Derîyê Tepê tê gotin. Piştî tamîratê derî niha tê bikaranîn.

Derîyê Ruhayê: Li rojavayê bajêr e ku wek Derîyê Rûmê û Derîyê Helebê jî tê binavkirin. Berê li Derîyê Ruhayê du cihên tîketina nav bajêr hebûne. Yek jê, ferên derîyê wê bi bismarên serpehnik xemilandî û nişana heyloyê du serî jî lê ye ku ji alîyê selçûkîyan ve hatîye temîrkirin û li alîyê Mêrgehmedê vedibe. Derîyê din jî derîyê bi kemera kevirîn e k udi serdema bizansîyan da rasterast bi Dêra Meryemayê ve tîkildar bûye û tene rahîb û rahîbeyan ew bi kar anîye. Derîyê sêyemîn jî piştra hatîye vekirin.

Derîyê Nû: Derîyê rojhilat ê bajêr e, xwedî kemereke daketî û alîyekî tene yê têtetina bajêr heye. Bajêr digihîne Çemê Dîcleyê. Loma ew wek Derîyê Avê yan jî Derîyê Dîcleyê tê zanîn.

Bircên Keleha Amedê

Pêşî 72 bircên Keleha Amedê hebûne. Ev ji berk u 72 şagirdên (haveriyên) Îsa hebûne, weha çêkirine. Di demeke dûr û dirêj da 10 bircên din jî çêkirine û hejmara bircan gihîştîye 82yan. Hinek birc gilover, hinek çargoşe û hinek jî pir goşe ne. Bircên herî mezin û dîrokî birca Keçîkê (tirkî vî navî kiriye keçî/bizin), Şagird (Ulu Beden/Evlî Beden), Westa (Heft Biran) û ya Nûr in. Piraniya bircan sê tebeq in. Tebeqeyên binî wek depo û axur, sarinc, mexzen, tebeqeya duyem û sêyem ji bo şervan û depo hatine amadekirin. Li ser her bircî terasek heye ji bo ku ji dûr ve rewşa herêmê bibînin û kontrol bikin. Lê birca Şagird û ya Westa çar tebeq in.

Birca Keçîkê li Derê Mêrdînê ye û li bexçeyên Hewselê dinêre. Birca herî kevn û mezin Birca Keçîkê ye, ji berk u beden cara pêşî ji Derê Mêrdînê di cadeya Gazîya Îro ra heta alîyê rojhilat di navbera salên pî 346-349an da hatîye çêkirin û ev der bi Şerê Xendekan (2015-2016) gelek texrîbat dîtî.

Birca Westa (Yedikardeş), li rojhilatê birca Şagirt e. Di navbera her du bircanda heft bircên din jî hene. Lêbelê meriv heybeta van her du bircan ji dûr ve dibîne. Ji vê herêma her du bircan ra amedî “Ben û Sen/Ez û Tu” dibêjin. Plan û mîmarîya her du bircan wek hev e.

Birca Şagirt (Evlî Beden) li rojavayê Birca Westa ye, ev her du birclî başûrê Amedê ne. Birca Şagirt li cihê ku dîwarê bedena başûr û rojava dibin yek hatîye avakirin. Ew wek stûneke mezin û bilind her du dîwaran bi hev ve gire dide. Beden wek masîyek panik a Çemê Dîcleyê ye. Birca Şagirt wek dûvikê masî yê jorê û Birca Westa jî wek dûvikê wê yê jêrîn e. Herêma Serayê jî wek sere masî ye. (ji jor ve masî)

Navê gundên Herêma Diyarbekirê, bi guherîna desthilat/serweriyê ra gelek caran hatîye guhertin. Li gorî salnameya mîladî 27ê Gulana 639an navenda Amedê ji alîyê misilmanan ve tê bi destxistin. Pirtûkek bi navê “Diyarbakır’ın Fethi, Tarihi ve Kültürü/Fetha Diyarbekirê, Tarîx û Çanda wê (7 C.evvel 17 Hicri, 27 Mayıs 639)” ji alîyê xetat Zeynel Abidin Amedî (Çiçek) ve hatîye amadekirin û di 2007an da hatiye çapkirin.

Gundên Bajarê Navenda Amedê			
	Sala 1518an		Sala 1565an
	Gundên Amedê		Gundên Rojhilatê Amedê
1	Alîpînar	1	Abdal Görmez
2	Altun Akar	2	Ahi Ayyar
3	Anşa	3	Ak Hüseyin
4	Beşir-i Seğir (Biçûk)	4	Axmeşet
5	Cebbare	5	Axmeşedê Bettal
6	Emela li kêlek Seletê	6	Axmeşeta Koselû
7	Habeşî	7	Axwêrana Sûfla
8	Hecî Osmana	8	Elî Bardaxan mezra Omuzlu
9	Heyderlûya Ereb	9	Alîbasyan
10	Hîmera Biçûk (sexîr)	10	Elîdar
11	Îshaq Danişmendlû	11	Zîyaret Elî
12	Kabasakal	12	Altunviranî
13	Kadi Sûfla	13	Arab Meqşûd
14	Qanqird	14	Bacervan
15	Kadî Ulya	15	Bahçelû Faxredîn
16	Qaragoz	16	Bakçelû Tavuklu
17	Kenberlû	17	Baqos
18	Qozan	18	Beyazidlû
19	Kubek	19	Bestam Virani
20	Kubeyş	20	Beşîrî
21	Mamoş	21	Borsuklu
22	Mirze Tepesi	22	Bogurtlenlu
23	Sati Kendi	23	Çanakçi
24	Şeyhre Tepesi	24	Çekerekilû
25	Şilbe	25	Çevlik-i Kara Ahmed
26	Til Alo	26	Çonat Virani
27	Til Gazi	27	Degirmenlû
28	Zoxzunç	28	Dayluy-yi Sufla

Sedsala XVIII. Navê Gundên Navenda Amedê							
I (1733)		II (1738-1739)		III (1747)		IV (1758)	
	Rojhilatê Amedê		Rojhilatê Amedê		Rojhilatê Amedê		Rojhilatê Amedê
1	Ax Meşhed	1	Arab Şaban	1	Ax Meşhed	1	Arab Şaban
2	Arslanoglu Sufila	2	Alî Bardak	2	Arslanoglu Sufila	2	Axviran-i Kebir
3	Arslanoglu Ulya	3	Alidari Sexir	3	Arslanoglu Ulya	3	Axviran-i Sexir
4	Arabdarli	4	Axmeşhedi Sexir	4	Arab Darli	4	Ali Bardak
5	Ali Darli	5	Abaraci	5	Ali Darli	5	Alidari Kebir
6	Alişam	6	Ax Huseyin	6	Alişam	6	Ax Meşhedi Sexir
7	Arabdamli	7	Arslanoglu	7	Arabdamli	7	Abaraci
8	Axvirani Ulya	8	Arzuoglu	8	Axvirani Ulya	8	Arabayli

9	Axvirani Sufla	9	Arslanoglu-i Arab	9	Axviran-i Sufla	9	Ax Huseyin
10	Arzuoglu	10	Ayneto	10	Arzuoglu	10	Arslanoglu
11	Abaraci	11	Arab Tayli	11	Abaraci	11	Arzuoglu
12	Ax Hasan	12	Axvirana Sexir	12	Ax Hasan	12	Arab Arslanoglu
13	Ayiŋŝa	13	Axviran-i Kebir	13	ayiŋŝa	13	Ayneto
14	Arab Ŗaban	14	Angur	14	Beŝîr-î	14	Arab Vadili
15	Alidar- Kebir	15	Alidar-i Kebir	15	Boyuni	15	Axmeŝhedi
16	Axmeŝhed-i Kebir	16	Axmeŝhed-i Kebir	16	Behram Beg	16	Alidar-i Sexir
17	Axviran	17	Arabdarli	17	Baharli	17	Beyaci
18	Axviran-i Kebir	18	Beŝrik	18	Bahçecik	18	Beŝrik
19	Angur	19	Baqos	19	Bayircik	19	Bismiloglu
20	Ali Bardak	20	Bayram Beg	20	Baqos	20	Biçar Omer
21	Ax Huseyin	21	Beyaci	21	Cumurti	21	Baxçecik
22	Arabtayli	22	Baharli	22	Cirnik	22	Cirnik
23	Ayneto	23	Bismiloglu	23	Çarikani Sufla	23	Çarikan-i Kebir
24	Baqos	24	Biçar Omer	24	Çarikan-i Ulya	24	Çavuŝi
25	Bayram Beg	25	Baxçecik	25	Çanakçi	25	Çakalli
26	Beyaci	26	Cimrinik	26	Çikin	26	Çikni
27	Baharli	27	Cumurte	27	Çakalli	27	Çarikan-i Sexir
28	Bismiloglu	28	Cirnik	28	Develi	28	Çolak Pehlivan
29	Beŝirik	29	Çarikan-i Kebir	29	Desm-i Zimmi	29	Develi
30	Boyuni	30	Çekber-i Sexir	30	Damli	30	Dervîŝ Hasan
31	Behram Beg	31	Çolak Pehlivan	31	Darakli	31	Fatma Hatun
32	Bahçecik	32	Çarŝilu	32	Develi-i tirkmen	32	Gençoglu
33	Bayirci	33	Çikin	33	Dervîŝ Hasan	33	Goklu
34	Canbazar	34	Çakalli	34	Fahreddin	34	Gurdukanli
35	Cumurte	35	Çarikan-i Sexir	35	Guzeldere	35	Hab-germe-i Sexir
36	Cirnik	36	Çanakçi	36	Gençoglu	36	Hambazar
37	Can Pinar-i Kebir	37	Çiyan	37	Hanbazar	37	Haydarli
38	Çarikan-i Ulya	38	Çarkan	38	Haydarkulu	38	Huseyinik
39	Çarikan-i Sufla	39	Çakalli	39	Horoslu	39	Hendeseli
40	Çanakçi	40	Develi	40	Haydarli	40	Heci Osman
41	Çikini	41	Dervîŝ Hasan	41	Heci Osman	41	Îsrail
42	Çakali	42	Delikhan	42	Heft-germ-i Ulya	42	Îŝhakli
43	Çolak	43	El-Hac Osman	43	Heft-germ-i Sufla	43	Îrincil
44	Çavuŝî	44	Fatma Hatun	44	Îŝhakli	44	Kitirbil-i Zimmi
45	Çiyan	45	Goklu	45	Îzeddin	45	Kitirbil- Muslim
46	Çakalli	46	Gorduklu	46	Încirli	46	Kadikendi
47	Develi	47	Gençoglu	47	Îsrail	47	Kasim-i Zimmi
48	Dervîŝ Huseyin	48	Hanbazar	48	Kebirli	48	Kurd Omer

49	Delikhan	49	Horoslu	49	Kebirli-i Sufla	49	Kizil Muhammed
50	Derviş Hasan	50	Haydarli	50	Kadikendi Muslim	50	Kehfnecar
51	Develi-i turkmen	51	Huseynik	51	Kasimli	51	Kara Hamzali
52	Damli	52	Heci Îs	52	Kurd Damli	52	Kabi
53	Darakli	53	Heft-germ-i Kebir	53	Karaca Viran	53	Kozan
54	Enderunlu	54	Heft-germ-i Sexir	54	Karahorlu	54	Karacaviran
55	Fahreddin	55	Îsrail	55		55	Karabaş
56	Gençoglu	56	Îrincil	56	Kara Hamzali	56	Kabasakal
57	Guzeldere	57	Îshakli	57	Kara Halife	57	Kopekli
58	Horozlu	58	Îsacakli	58	Kamişli	58	Kargali
59	Heci Osman	59	Kara Ahmedli	59	Kengerli-i Ulya	59	Koruklu
60	Haydarkulu	60	Kitirbil-i Zimmi	60	Kengerli-i Sufla	60	Karakoç
61	Heft-germ-i Ulya	61	Kitirbil-i Muslim	61	Kitirbil-i Muslim	61	Korucu
62	Heft-germ-i Sulfa	62	Kasim-i Zimmi	62	Kitirbil-i Zimmi	62	Kaxidli
63	Hanbazar	63	Kadikendi	63	Kizil Muhammed	63	Kara Pinar
64	Heci Ali	64	Kengerli-i Kebir	64	Kurdegulu	64	Kara Ahmedli
65	Îsrail	65	Kengerli-i Sexir	65	Kopekli	65	Kurdegulu
66	Îshakli	66	Kurdtayli	66	Kabasakal	66	Kengeli-i Kebir
67	Îzeddin	67	Kizil Muhammed	67	Korucu	67	Molla Cebir
68	Încurlu	68	Karuklu	68	Karabaş	68	Molla Hamiş
69	Kasimli	69	Kendli-i Sexir	69	Kara Ahmedli	69	Medreseli
70	Kebirli-i Ulya	70	Keft-i Car	70	Kurd Omer	70	Muhammedli
71	Kebirli-i Sufla	71	Kaxidli	71	Kadikendi	71	Metranli
72	Kadikendi	72	Kopekli	72	Kurulu	72	Maksudlu
73	Kurddamli	73	Kebirli	73	karakeçulu	73	Nergisli
74	Karacaviran	74	Kara Hamzali	74	Kabi	74	Ortulu
75	Kara Horlu	75	Qozan	75	Qozan	75	Orenli
76	Kehfnecar	76	Kayini	76	Molla Cabir	76	Pir Huseyin
77	Kara Halife	77	Karabaş	77	Muhammedli	77	Porsakli
78	Kara Hamzali	78	Kabasakal	78	Metranli	78	Satikendi
79	Kamişli	79	Korucu	79	Molla Hamiş	79	Sadi
80	Kengerli-i Ulya	80	Kurd Omer	80	Muderris	80	Sunnioglu
81	Kengerli-i Sufla	81	Karakoç	81	Neccar Omer	81	Şemame
82	Kitirbil-i Zimmi	82	Karaviran	82	Nevruzlu	82	Şukurlu
83	Kizil Muhammed	83	Koruculu	83	Orenli Ulya	83	Toklu
84	Kurdegulu	84	Kefnecar	84	Orenli	84	Tillik
85	Kopekli	85	Kabi	85	Pir Huseyin Sufla	85	Temurhan

86	Kabasakal	86	Kurdegulu	86	Patrik	86	Tarakli
87	Korucu	87	Molla Cabir	87	Porsuklu	87	Teyyar Mezrası
88	Karabaş	88	Molla Hamiş	88	Pîr Huseyin	88	Til Gazi
89	Kara Ahmedli	89	Muhammedlu	89	Seyid Hasan	89	Yengice
90	Kurd Omer	90	Muderris	90	Salikendi-i Zimmi	90	Yassica
91	Kadikendi-i Zim	91	Metranli	91	Sadi	91	Yarimca
92	Karakeçulu	92	Nergisli	92	Simaki	92	Zoxzunc-i Muslim
93	Kurulu	93	Ortulu	93	Salat	93	Zoxzunc
94	Kabi	94	Orenli	94	Şabanli	94	Zeynikan
95	Qozan	95	Pir Hasan	95	Sakirgali	95	
96	Kitirbili-i Muslim	96	Porsakli	96	Şemami		
97	Kasim-i Zimmi	97	Siçancik	97	Şukurlu		
98	Karagoz	98	Seyyid hasan	98	Şarabi		
99	Korukçu	99	Sunnioglu	99	Tilik		
100	Karaca Viran	100	Sadi	100	Til Alo		
101	Molla Hamiş	101	Satikendi	101	Tavuklu		
102	Muhammedli	102	Sakaroglu	102	Uçtepe		
103	Metranli	103	Şamami	103	Uzan		
104	Molla Cabir	104	Şukurlu	104	Velikan		
105	Muderris	105	Şebernil	105	Vesni Muslim		
106		106	Tilik	106	Yaylagulu		
107	Nergizli	107	Toplu	107	Yenice		
108	Nevruzlu	108	Temirhan	108	Yassica Viran		
109	Neccar Omer	109	Tel-gazi	109	Zeynikan		
110	Orenli Ulya	110	Teyyar Mezrası	110	Zoxzunç-i Ulya		
111	Pir Huseyin	111	Tarakli	111	Zoxzunç-i Sufla		
112	Porsuklu	112	Uruslu				
113	Patrik	113	Uçtepe				
114	Siçancik	114	Yenice				
115	Satioglu	115	Yenikan				
116	Satikendi	116	Yarimca				
117	Sadi	117	Yassica				
118	Seyyid Hasan	118	Zoxzunç-i Zimmi				
119	Simaki	119	Zoxzunç-i Muslim				
120	Salat	120	Zeynikan				
121	Sakargali						
122	Şemami						
123	Şukurlu						
124	Şarabi						
125	Şabanli						
126	Tilik						
127	Til Alo						
128	Tavuklu						

129	Teyyar
130	Temurxan
131	Til Gazi
132	Toplu
133	Uzun
134	Uçtepe
135	Velikan
136	Yassicaviran
137	Yenice
138	Yaylagul
139	Yarimca
140	Zoxzunç-i Sulfa

Di Navbera Salên 1785-1847da Gundên Navenda Amedê			
	I (1785-1797)		II (1802-1803)
	Rojhilatê Amedê		Rojhilatê Amedê
1	Ali Bardak	1	Ali Bardak
2	Ax Meşhed-i Kebir	2	Alidar-i Kebir
3	Ax Meşhed-i Sexir	3	Abaraci
4	Ayneto	4	Arzuoglu
5	Arab Şaban	5	Arab Arslanoglu
6	Ax Viran-i Kebir	6	ayneto
7	Alidar-i Kebir	7	Ak Huseyin
8	Ax Viran-i Sexir	8	Arabtayli
9	Ax Huseyin	9	Baharli
10	Abaraci	10	Bakavs
11	Arzuoglu	11	Bahçecik
12	Arab Arslanoglu	12	Bismiloglu
13	Adabtayli	13	Beşrik
14	Alidar-i Sexir	14	Cumurte
15	Ali Bervan	15	Cirnik
16	Ak Hasan	16	Çolgan
17	Arabdamli	17	Çanakçi
18	Ali Var-i Said	18	Çinar
19	Arab Metranli	19	Derviş Hasan
20	Arabdarli	20	Develi
21	Alişam	21	Enderunlu
22	Ax Husman	22	Fatma Hatun
23	Beşirik	23	Goklu
24	Boyuni	24	Hab-germ-i Sexir
25	Behramki	25	Heci Osman
26	Baharli	26	Heci Îs
27	Bakos	27	Hankendi
28	Bismiloglu	28	Hanbazar
29	Bahçecik	29	Horoslu
30	Biçar Omer	30	Haydarli
31	Behram Beg	31	Heb-germ-i Kebir
32	Bahçe	32	Haci Abbas

33	Babaci	33	Îrincil
34	Beşir Beg	34	Îshakli
35	Beyaci	35	Kitirbil-i Zimmi
36	Bayircik	36	Kitirbil-i Muslim
37	Cirnik	37	Kasimi
38	Cumurte	38	Kurd Gulu
39	Cennan Mezrası	39	Korukçu
40	Canbazar	40	Kurd Omer
41	Çarikan-i Sexir	41	Kizil Muhammed
42	Çarikan-i Kebir	42	Qozan
43	Çavuşî	43	Kabî
44	Çolak Pehlivan	44	Karabaş
45	Çolgan	45	Kadikendi
46	Çıyan	46	Korucu
47	Çanakçı	47	Kara Hamzali
48	Çolakhan	48	Karacaviran
49	Çakalli	49	Kabasakal
50	Çikini	50	Kopekli
51	Çeribaşı	51	Kara Ahmedli
52	Develi-i Turk	52	Karakoy
53	Derviş Hasan	53	Kefnecar
54	Demurxan	54	Karagoz
55	Delikanli	55	Kirkpınar
56	Enderunlu	56	Kebirli-i Kebir
57	Evranlı	57	Karakoç
58	Fatma Hatun	58	Korucu
59	Guzeldere	59	Kaxidli
60	Gençoğlu	60	Karakuyu
61	Goldu	61	Metranli
62	Hab-germ-i Ulya	62	Molla Cabir
63	Hab-germ-i Sufla	63	Molla Hamiş
64	Horoslu	64	Muhammedli
65	Haydarli	65	Mollaoglu
66	Heci Osman	66	Nergizli
67	Haydarkulu	67	Ortulu
68	Haci İs	68	Pir Huseyin
69	Hanbazar	69	Patrik
70	Huseynik	70	Porsakh
71	Hamancak	71	Satikendi
72	Honbenk	72	Sadi
73	Hanend	73	Seyyid Hasan
74	Harçkar	74	Similoglu
75	Han Mezrası	75	Şemami
76	Hakanlu	76	Şirik
77	Haci Atik	77	Toplu
78	Hasirmali	78	Tilik
79	Hankerme	79	Tavuklu
80	Hakkallu	80	Timurhan

81	Îsrail	81	Tarakli
82	Îshakcik	82	Teyar Mezrası
83	Îrincil	83	Yengice
84	Îshakli	84	Yarımca
85	Încirlu	85	Yassica
86	Îzzeddin	86	Zeynikan
87	Kitirbil-i Zimmi		
88	Kitirbil-i Muslim		
89	Kurdgulu		
90	Kasim-i Zimmi		
91	Korucu		
92	Kurd Omer		
93	Kizil Muhammed		
94	Kefnecar		
95	Kaxidli		
96	Kara Hamzali		
97	Qozan		
98	Karacaviran		
99	Karabaş		
100	Kabasakal		
101	Kopekli		
102	Kargali		
103	Kengerli-i Sexir		
104	Karapinar		
105	Kengerli-i Kebir		
106	Kara Ahmedli		
107	Kadi Kendi		
108	Kebirli-i Sexir		
109	Kebirli-i Kebir		
110	Kurdtayli		
111	Karakoç		
112	Şemamî		
113	Kabi		
114	Kirkpınar		
115	Koruklu		
116	Korukçu		
117	Kasimi		
118	Kayagulu		
119	Karahorlu		
120	Kara Halife		
121	Kamişli		
122	Karakeçulu		
123	Mersin-i Muslim		
124	Molla Cabir		
125	Muhammedli		
126	Metranli		
127	Molla Hamiş		
128	Muderris		

129	Mersin-i Zimmi
130	Maksudlu
131	Molla Hasan
132	Maraba Viran
133	Matar-i Sani
134	Merali
135	Mollahan
136	Nevruzlu
137	Neccar Omer
138	Nergisli
139	Ortulu
140	Omer
141	Orenlu
142	Patrik
143	Porsuklu
144	Pir Huseyin
145	Seyyid Hasan
146	Simaki
147	Satikent
148	Sadi
149	Salat
150	Sakirgulu
151	Satioglu
152	Sakinca
153	Salunlu
154	Sinnioglu
155	Siçancik
156	Siçan Omer
157	Toylu
158	Şukurlu
159	Şarabi
160	Şabanli
161	Toplu
162	Tillik
163	Tavuklu
164	Teyyar Mesrasi
165	Til-Gazi
166	Timur
167	Toylu
168	Terkseli
169	Til Alo
170	Tarakli
171	Ufak Piran
172	Uzun Kışla
173	Uçtepe
174	Velikan
175	Yassica Viran
176	Yengice

177	Yarımca
178	Yayla Gulu
179	Yassica
180	Zeynikan
181	Zoxzunç-i Ulya
182	Zoxzunç-i Sufla
183	Terkbeli

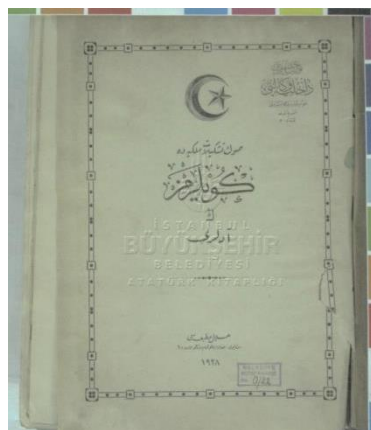
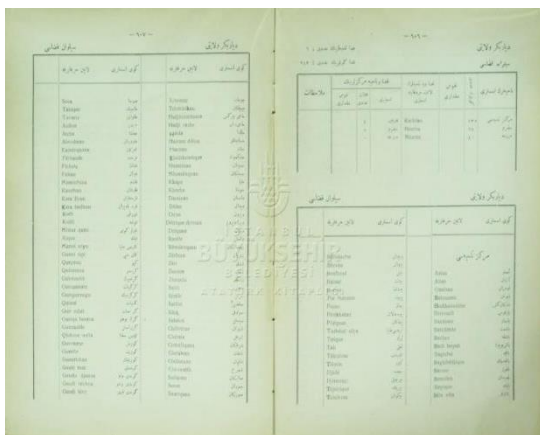
Di Navbera Salên 1785-1847da Gundên Navenda Amedê					
	III (1817 – 1826)		IV (1839 – 1842)		V (1846 – 1847)
	Rojhilatê Amedê		Rojhilatê Amedê		Rojhilatê Amedê
1	Axvîran	1	Arslanoglu	1	Abbasoglu Harabesi
2	Ak Huseyin	2	Abbas	2	Arslanoglu
3	abaraci	3	Arab arslanoglu	3	Arabdaroglu
4	Arzuoglu	4	Ali Bardak	4	Ardalu
5	Aeslanoglu	5	Akmeşet	5	Arab Şaban
6	Arab Arslanoglu	6	Axşat	6	Axvîran-i Kebir
7	Bismiloglu	7	Akmeşed-i Battal	7	Axvîran-i Sexir
8	Baharli	8	Ak Viran-i Kebir	8	akmeşed
9	Baha Beg	9	Ak Meşhed-i Sexir	9	Arab Arslanoglu
10	Bozçah	10	Bozpînar	10	Angur
11	Çulgan	11	Baharli	11	Ayneto
12	Fare	12	Bahçe	12	Ali Bardak
13	Heci Îs	13	Baqaws	13	Bahçecik
14	Haydarli	14	Beyaci	14	Baharli
15	Hanbazar	15	Biçar	15	Ballu
16	Huseyni	16	Bilan	16	Biçar Omer
17	Îshakli	17	Bilo	17	Baqaws
18	Îrincil	18	Beycar	18	Batirbeg
19	Korukçu	19	Bilbegen	19	Beşrik
20	Kozan	20	Beştik	20	Beyaci
21	Kebirli	21	Başoglu	21	Cirnik
22	Kabi	22	Bosnaoglu	22	Çakalli
23	Kara Ahmedli	23	Bilbakan	23	Çavuşî
24	Kehfnecar	24	Biçar Omer	24	Çayana
25	Kadikendi	25	Beşrik	25	Çolgan
26	Kurdegulu	26	Cirnik	26	Çarîkan-i Sexir
27	Kitirbil-i Zimmi	27	Camuk	27	Çarîkan-i Kebir
28	Korucu	28	Cabaroglu	28	Dervîş Hasan
29	Karabaş	29	çanakçi	29	Enderuslu
30	Kara Hamzali	30	Çarkan-i Kebir	30	Hizir Îlyas
31	Molla Hamiş	31	Çakalli	31	Heci Osman
32	Metrani	32	Çolgan	32	Heci Îs
33	Muderris	33	Çarkan-i Sexir	33	Huseynik
34	Pir Huseyin	34	Dervîş Huseyin	34	Hanbazar
35	Patrik	35	Demirhan	35	Haydarlu
36	Satikendi	36	Ervan	36	Hab-germe

37	Sadi	37	Er Aslan	37	Horoslu
38	Seyyid Hasan	38	Farê	38	Hasan Pinari
39	Suveydi	39	Gungolu	39	Îshakan
40	Tillik	40	Gur Omeran	40	Îshakli
41	Tel-Gazi	41	Gençan	41	Îrincil
42	Yarimca	42	Gur Koseli	42	Kabi
43	Zeynikan	43	Gomeli	43	Kozan
44	Zoxzunç	44	Gurdikan	44	Koçlu
45	Dirmete	45	Harabbeyan	45	Kehfnecar
46	Esbeyan	46	Hamerani	46	Kaxidli
47	Elbistan	47	Harzemi	47	Kizil Muhammed
48	Farê	48	Harabelu	48	Kurdgulu
49	Gurtepe	49	Harbecin	49	Karakuyu
50	Guhan	50	Haruni	50	Kortepe
51	Girik	51	Harbenli	51	Kardeş
52	Gurcu	52	Hatuni	52	Kengerlu
53	Huceti	53	harkan	53	Kurddarli
54	Hatmîran	54	Hekcik	54	Kullari
55	Harzemi	55	Hacikan	55	Koseli
56	Hasankendli	56	Haydik	56	Karagoz
57	Huseyni	57	Heci Murad	57	Karacaviran
58	Hatuni	58	Hanbazar	58	Kani Sipi
59	Havar	59	Haygeçuk	59	Kadi Muslim
60	Hashavar	60	Hasani	60	Kadi Zimmi
61	Hancigaz	61	Îxya-i Muslim	61	Kabasakal
62	Hatban	62	Îxya-i Zimmi	62	Kitirbil
63	Heci Ruz	63	Îmam Ukayl	63	Karabaş
64	Harbecin	64	Kabacik	64	Koygulu
65	Hassakoy	65	Kani Sipi	65	Muderris
66	Hamuk	66	Kirkat	66	Meşkurlu
67	Harabe Huseyin	67	Karinca	67	Maksudlu
68	Haturak	68	Kode	68	Matran
69	Hameranli	69	Kurd Yengice		
70	Heci Zubeyr	70	Kabahisar		
71	Hanbazar	71	Kankirt		
72	Harabe Zeyl	72	Kamişli		
73	Hecidur	73	Korucu		
74	Hançikar	74	Kuzucuk		
75	Îfadiye	75	Kancugaz		
76	Îxya-i Muslim	76	Kaziktepe		
77	Îxya-i Zimmi	77	Karakuyu		
78	Kurdaci	78	Kilyan		
79	Karali	79	Kayacik		
80	Kakay	80	Karatepe		
81	Kankird	81	Kortepe		
82	kirkatoglu	82	Kulbiran		
83	Koç	83	Kaba Hisar		
84	Koseli	84	Kaşli		

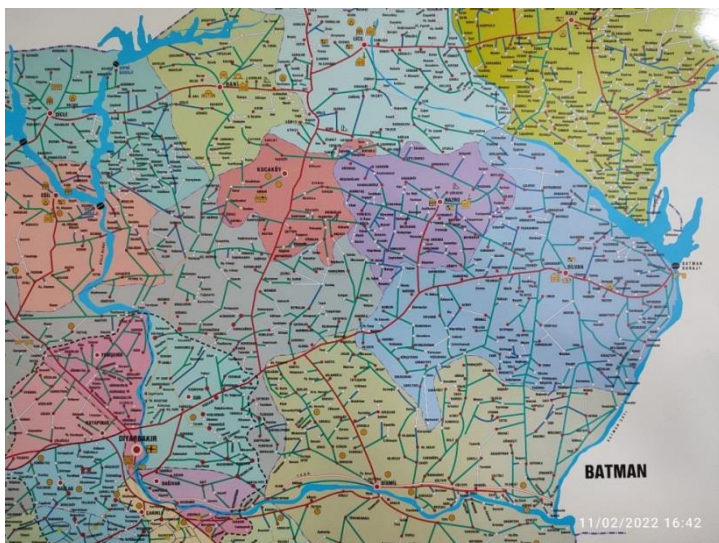
85	Kor Behramki	85	Katiran
86	Kani Pagik	86	Kokçiyân
87	Kobik	87	Lukûs
88	Kaşmer Viran	88	Mezraa
89	Kaziktepe	89	Mubareki
90	Kayacik	90	Molla Aliler
91	Kabacik	91	Melkiş
92	Karih	92	Orenviran
93	Kirte	93	Oteviran
94	Kuçuk	94	Orveni
95	Karakiran	95	Omer Sital
96	Kancugaz	96	Payas
97	Kode	97	Siyak
98	Karaviran	98	Sirimi
99	Kamişli	99	Suyol
100	Kirakor	100	Seneti
101	Kani Sipi	101	
102	Karadiran	102	Sipeyan
103	Keşan Boxan	103	Sulman
104	Kopek	104	Serabci
105	Kure	105	Seydik
106	Killaş	106	Sunni
107	Kan	107	Sibyan
108	Molla Fulat	108	Selimi
109	Mucrefi	109	Sini
110	Molla Pulat	110	Selman
111	Mezdik	111	Şeyh Çoban
112	Molla Aliler	112	Şeytanoglu
113	Melkis Tepe	113	Şemikan
114	Mihrani	114	Şetbanoglu
115	Nebi Mezrası	115	Til Alo
116	Omerani	116	Til-elek
117	Omeran-i Kiki	117	Yasli
118	Payas	118	Yukari Gozel
119	Reşan	119	Zoga
120	Sinan	120	Zavre
121	Saçlu		
122	Suveydi		
123	Suphan		
124	Siyan		
125	Sercik		
126	Selim		
127	Şukurlu		
128	Şerefi		
129	Şehrâtepe		
130	Şukurviran		
131	Şeyhi		
132	Tel-Arab		

133	Tez Harab
134	Turkmenaci
135	Tavşantepe
136	Tel-Aluş
137	Tel-Aboş
138	Tillik
139	Yengice
140	Yuvacik
141	Yilankuş
142	Yakacik
143	Zoran

Dema Komara Tirkîyeyê li cihê Alfabeaya Erebi Alfabeaya Latînî ferz kir, navê gundên Amed û Farqînê ji bi herfên Latînî di pirtûkê da tomar kiriye.

Ev Nexşeya ku hemû navên herêma Diyarbekirê li ser wê bi tirkî hatiye bicihkirin.

GUNDÊN AMEDÊ		
	Navê Kevin	Navê Nû
1	Abasî	Kartaltepe
2	Akinciyan	Ekinciler
3	Alanqoz	Yalanköz
4	Areyenice	Kırmasirt
5	Arpedere	Arpadere
6	Arzoxlî	Kervanpınar
7	Askbeka	Geyiktepe
8	Axmeşat	Soğanlı
9	Axwêrana Biçûk	Küçükakören
10	Axwêrana Mezin	Büyükakören
11	Baxçecik	Bahçecik
12	Balixê	Cumhuriyet
13	Baqewsa Xerabe	Süngüler
14	Baroxlî	Baroğlu
15	Başîl	Başil
16	Beheka	Baykara
17	Bindana Mezin	Büyükçelikli
18	Bûbya	Sağdıçlı
19	Canqetran	Cankatran
20	Cûcîk	Çücük
21	Cimikan	Çakmak
22	Cirnîka Têrkan	Ağaçlıdere
23	Cirnik	Pınardüzü
24	Comek	İlbaş
25	Çanaxçiya Xerbê	Batıçanakçı

26	Çanaxçıya Şerqê	Doğuçanakçı
27	Çaroxî	Çarıklı
28	Çavşelqiya	Kayayolu
29	Çayanan	Çataksu
30	Çermo	Kumrucak
31	Çiftlik	Çiftlik
32	Çixsor	Yaytaş
33	Çolû	Tavşantepe
34	Çîçekî	Çîçekliyurt
35	Daban	Taban
36	Dahla Ezîz	Topyolu
37	Dankira	Akdibek
38	Dengecûk	Gözegöl
39	Derbeşûr	Sarıdallı
40	Derwêşhesena	Dervişhasan
41	Dewelî	Develi/Sarılar
42	Dêmî	Karpuztepe
43	Dêrimte	Eser
44	Elîbardexan	Alibardak
45	Elwanîya Jorîn	Övündüler
46	Engewra Jorîn	Yukarikılıçtaşı
47	Erebaska	Gölpınar
48	Erebşahbana	Koyungüden
49	Erdalî	Kumluçat
50	Esentepe	Esentepe
51	Eyneto Jorîn	Yüksek
52	Eyneto	Güvercinlik
53	Êxiliya	Sancar
54	Farê	Güzelköy
55	Fenûs	Harmanardı
56	Fidêlan	Alıcık
57	Gêncan	Gencan
58	Girbelek	Talaytepe
59	Girêtahlî	Karcaören
60	Gozelîya Çolê	Çölgüzeli
61	Pira Ambarê	Köprübaşı
62	Gundik	Yenidoğan
63	Hecîdel	Dumrul
64	Hecîosman	Haciosman
65	Herbecin	Tanışık
66	Hestiyan	Hatipoğlu
67	Hebeşî	Oğlaklı
68	Heftgermê	Sarıkamış
69	Hestiya	Beneklitaş
70	Heşolû	Karaçimen
71	Heşteka Behrî	Topraktaş
72	Hewralî	Kuşburnu
73	Heygecûk	Küçüktepe

74	Hidirilyas	Hızırilyas
75	Husênîka Deştê	Harmanlar
76	Husênîk	Kesikağaç
77	Îngice	Yenîce
78	Îsheqan	Çubuklu
79	Kahbî	Bağıvar
80	Qanqirt	Tellikaya
81	Kendeş	Yazılıpınar
82	Keklik	Keklik
83	Kengelîya Têrka	Kengerli
84	Kengelî	Kengerli
85	Keşîşlik	Kamışpınar
86	Kelek	Sakallı
87	Kevnecar	Alabal
88	Kodê	Kolludere
89	Kortepe	Körtepe
90	Koşkê	Köşk
91	Kurdîkan	Tezgeçer
92	Koredere	Eryolu
93	Kurdomera	Bostanpınar
94	Mermera Fîsê	Bucak
95	Mermera kevn	Mermer
96	Metranî	Kuşlukbağı
97	Meyqûnî	Konack
98	Mezrê	Aslantepe
99	Mila	Sanyar
100	Mîraxura	Beybulak
101	Muderis	Bozdemir
102	Mizah	Doğanlı
103	1Muslexîk	Dönümlü
104	Nasirî/Nesrîeylak	Yukarınasırlar
105	Omerikan	Yaniözerli
106	Riclik	Yiğitçavuş
107	Qadyana Biçûk	Küçük Kadı
108	Qadyana Mezin	Büyük Kadı
109	Qamîşek	Güvendere
110	Qerexan	Karahan
111	Qebeseqelî	Kabasakal
112	Qerebaş	Karabaş
113	Qerekilîs	Dökmetaş
114	Qerenaz	Kavaklıbağ
115	Qereqoça Rojava	Batıkarakoç
116	Qerewêrî	Aşpu
117	Qereqûb	Karayakup
118	Qirtê	Ağaçgeçit
119	Qirxalî	Piriçlik
120	Qizilê	Sarıyazma
121	Qozan	Kozan

122	Qabaxidir	Kabahıdır
123	Sadî	Tanoğlu
124	Sencax	Sancak
125	Satya	Satıköy
126	Serqelî	Sayarlar
127	Seqer	Uyandık
128	Sersing	Yiğityolu
129	Simaqî	Erimli
130	Siltanxoce	Sultanhoca
131	Sîrîmî	Gömmetaş
132	Sungurlû	Süngüler
133	Şadî	Kladırımköy
134	Şahaban	Sivritepe
135	Şemamî	Yenievler
136	Şerabî	Nahırkıracı
137	Şêxkendikê	Dokuzçeltik
138	Şilbê	Yolaltı
139	Tawixlî	Tavuklu
140	Tilelo	Karaçalı
141	Tilêlek	Özekli
142	Tilham	Hantepe
143	Tilxarman	Dikentepe
144	Tilik	Kapaklıpınar
145	Tirkan	Göleşoba
146	Tîşo	Devedurağı
147	Ûçqa Kurtêla	Ûçkuyu
148	Xashewar	Yeşildallı
149	Xirbêreş	Petek
150	Yarimcê	Yarımca
151	Yeşîlkoy	Yeşilköy
152	Yûcik	Gözalan
153	Zeynikan	Esenbağ
154	Zîmexîk	Elidolu
155	Zinarcank	Kırkkoyun
156	Zoxê/Zoxa	Özdemir
157	Zozinca Mezin	Bağpınar
158	Zozinca Jêrîn	Mezra

Farqîn, Sîlvan, Silîvan û Silîvî

“Bohtî û Mehmedî û Silîvî

Hin le’l û hinek ji zêr û Zîvê”

(Mem û Zîn), (Barnas, 2013:7)

Farqîn: Farqîn kurtkirina Meyafarqîn/Mafarqîn an Meyyafarqîn e ku navê bajarê di nava kelê (kelehê) da ye. Li rojhilat gundê Qulfayê, li nîvrojê rojhilat Gundêreşo û li bakurê rojava şifqet ji alîyê îdarê ve herçend girêdayê Farqînê bin jî Farqîn nîn in. (Barnas, 2013)

Silvan: Di çaryeka dawîn a 1800î da ku Farqîn bû qeza û baregehên qeymeqamîyê vebûn, bi tirkî navê “Silvan” lê hate danîn. Silvan dejenere bûyîya navê Silvan e ku îro bi tene tirk bi kar tînin û di nivîsên tirkî an fermî da bi kar tê.

Silvan: Din av gel da bi piranî denge “n”ya dawî dikeve û wek Silva tê gotin; her wekî Bota(n), Xerza(n), Şikaka(n). Silvan navê yek ji sê konfederasyên eşîrên Kurmancan e: Milan, Zilan û Silvan. Ji zozanên xwe yên li Sîpanê Xelatê heta germîyanên xwe yên li rojhilat û bakurê rêzeçiyayên Qerejdax-Mêrdîn-Torê wek bergeh dane ber xwe, li wan deran danîne û bicih bûne.

Di danîna alayên Hemîdîyê da seltenet vê taybetîyê daye ber çavê û li wê gorê ji Milan Îbrahîm Paşa, ji Zilan Kor Huseyîn Paşa, ji Silvan jî Seyfedîn (Sêvdîn/Sêrdîn) Paşa kiriye paşayê wan herêman. Di wê deme da Farqîn hem bûye baregeha qeymeqamîyê hem jî ya Seyfedîn/Sêrdîn Paşa.

Mîr Celadet, di hejmara 34an a kovara **Hawarê** da behsa eşîrên botan wiha dike: “Eşîra jêlîyan, eşîrek ji eşîrên Botan e. Eşîrên Botan sih, sih û pênc eşîr in û bi awayê jêrîn lêk vedibin: koçer û dêmanî. Koçer jî du bir in: Çoxsor û Şilît. **Çoxsor:** Mîran, Alikan (bi navê vê eşîrê kitêbek Beşikçi heye), Dûdêran, Dawûdîyan, Soran, Garisan, Gergerî. **Şilît:** Batûyan, Teyan, Xêrkan, Kiçan, Mûseraşan. Eşîrên deşta Slopî: Hewêrî, Zêwkî, Spêrtî, Reşikan. Dêmanî: di vî mile avê da: Meman, Hesinan (jêrîn û jorîn), Ebasan, Aliyan. Di wî mile avê da: Berwarî, Erih, Garisan (koçerê wan jî hene) Welat-Kelhok, Welat-Kêver, Welat-Kilîs, Şûvan, Jêlîyan, Dêrşew, Hacî-Alîyan, Keran, Harûnan, Slopîyan, Hacî-Bêra: Şernax, Goyan. Eşîrên Botan tev de **siliv** in.” Silivî: 1. Kes, tişt an rêûrêçika ji herêma Silvan, herwekî Sîyabend an Sîyamendê Silivî, şalwarê silivî. 2. Awayê kurmançîya herêma Silvan e ku ji kurmançîya Behdînan û Milan cuda ye.

Ehmedê Xanî di Mem û Zîna xwe da kurmançîyê li sê şaxan parve dike:

Botî û Mehmedî û Silivî

Hin le’l û hinek jî zêr û zîvî (1989: Parîs, malik, 248)

Keleha Farqînê

Li gorî agahîyên ku hene keleha Farqînê teşeyê nêzê çargoşeyî ye û bi du sûran dorpêçkirî ye. Qada ku digre ji rojhilat heta rojava 600 metre, ji bakur heta başûr 500 metre ye. Keleha ku nêzî 2200 metreyî ye 50 birc hene. Farqîn ji sedsalî zêde navenda Merwanîyan bûye. Dema di destê Eyubîyan da ye, Keleha Farqînê weka ku ji ve ava bibe bi rêk û pêk tê tamîrkin, birc û sûrên nû li kelehê tên zêdekirin. Lê mixabin êrîşa moxolîyan a 1260î bajar û kelehê xera dike û dişewitîne.

Keleha Boşatê: Li gundê boşatê yê Farqînê ye. Bi hilpişandina xwe ya ku aîdê Ardeşîrê 1. e bi nav û deng e. Wek vê kelehê li gundê Heldayê, li gundê Başqaya Keleha Başqayayê, li gundê Dêrûnê Keleha Şemrehê heye.

Derîyên Keleha Farqînê: Navê derîyan ev in: Derîyê Qulfê, Derîyê Amedê, Derîyê Birca Şah, Derîyê Jêrîn, Derîyê Biçûk, Derîyê Boşatê, Derîyê Meyxaneyê.

Navê Bircan: Birca Zembîlfiros, Birca Bişêrê Eyûbê, Birca Eyûbî, Birca Merwanî, Birca Artukî.

Navê Kanîya

Kanîya Derge, Kanîya Merwanîyan.

Navê Pireyan

Pira Mala Badê: di sala 1147an da ji alîyê Timûrtaşê hukimdarê Artukî ve hatiye çêkirin. Bi firehbûna kembera xwe ya kevirîn navdar e.

Pira Kemûkê: ji alîyê Merwanîyan ve berî Pira Mala Badê hatiye çêkirin. Ev her du pire jî li ser Çemê Batmanê hatine çêkirin.

GUNDÊN FARQÎNÊ		
	Navê Kevin	Navê Nû
1	Aslo	Darköprü
2	Atşa	Susuz
3	Avenek	Sulak
4	Banodîn	Ballibahçe
5	Baqûz	Onbaşlar
6	Başboyik	Başbüyük
7	Başnîq	Bağdere
8	Başqa	Altinkum
9	Bexça	Bahçe
10	Belawela	Çiğir
11	Bereket	Bereketli
12	Bilbil	Günüdzköy
13	Dêrika Emerê Reşo	Düzalan
14	Dîda	Yeşilbahçe
15	Boşat	Boyunlu
16	Cûmat	Dağcılar
17	Çiçikan	Ormandışı
18	Çirik	Tokluca
19	Dêrika Miqûrê	Demirkuyu
20	Dêrika Derûnê	Akçeltik
21	Dêrûn	Dutveren
22	Emerika	Kumgölü
23	Fêra	Beypınar
24	Ferhend	Kayadere
25	Fişat	Çaldere
26	Garisîya Ulya	Duru
27	Girikê Boto	Çevriksu
28	Golmez	Görmez
29	Gundikê Reqşeref	Çiftiçevre
30	Gulemîra	Doluçanak
31	Gundê Cano	Yeşerdi
32	Gundikê Hecî Brahîm	Güzderesi
33	Hacîca	Karaçalar
34	Hecîreşê	Karabacı
35	Helda	Görentepe
36	Heşter	Otluk
37	Herşen	Arıköy
38	Hesendelya	Nohuttepe

39	Hêlîn	Yuvaköy
40	Huseynan	Sulubağ
41	Kanîspî	Gürpınar
42	Kelê	Başdeğirmen
43	Kilêsiyê	Akyol
44	Korît	Umurköy
45	Kurbeyt	Çiğdemli
46	Kurêşa	Şanlıköy
47	Mala Elikê	Kazandağı
48	Mala Badê	Çatakköprü
49	Mêrgewaş	Akçayır
50	Mezrika Hêvo	Kıraçtepe
51	Mîrelîyan	Alibey
52	Omera	Çobantepe
53	Pîrema	Sarıbuğday
54	Pîrexala	Eskiköy
55	Qazûxan	Kumluk
56	Qewşan	Erikyazı
57	Qeya	Aşağıkaya
58	Qeyik	Heybelikonak
59	Qizlalê	Kızlar
60	Qurtê	Yolarası
61	Reşikê/Reşka	Gökçeyevek
62	Sahbê	Yenidoğan
63	Salikan	Eşme
64	Sehtê	Eskiocak
65	Sêdeqnê	Bayrambaşı
66	Sûsa	Yoaç
67	Şêliman	Dolapdere
68	Şewlera	Babakaya
69	Şêxdawidan	Kutlualan
70	Şifqet	Çardakköy
71	Tallihê	Çakıtaş
72	Taxik	Taşpınar
73	Tewerz	Keklikdere
74	Tilmîn	İncesu
75	Tirbespî	Akdere
76	Weysikana Jêrîn	Aşağıveysi
77	Weysikana Jorîn	Yukarıveysi
78	Xirba	Yeniköy
79	Zêrê	Güçlü
80	Zinzin	Üçbasamak

Çavkanî:

Aksan, Prof. Dr. Dogan, *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim/Bi Her Awayî Ziman, Bi Xetên Esasî Zimannasî*, Weşanên Türk Dil Kurumu, Ankara 2009

Aktarlı, Mehmet, *FARQÎN Bajarê ku Roj bi Dîrokê ra Dans Dike*, Amed 2005

Anderson, Benedict, *Hayali Cemaatler-Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması/Cemaetên Muxeyel-Koka Neteweperweriyê û berbelaviya wê*, Weşanên Metis, Çapa 9. Stenbol 2017

Çakar & Tîgrîs, Yıldız-Amed, *Amed Erdnîgarî, Dîrok û Çand*, Weşanên Şaredarîya Bajarê Mezin a Amedê, Amed 2012

Barnas, Rojen, Sîlvan/Silvân FARQÎN, Weşanên Nûbiharê, İstanbul 2013

Çiçek, Zeynel Abidin, *Diyarbakır'ın Fethi, Tarihi ve Kültürü*, 7 C. evvel 17 Hicri-27 Mayıs 639 Miladi/Fetih, Tarîx û Çanda Diyarbekirê 27ê Gulana 639, Amd. Zeynelabîdin Amedî, Çapxane: Diyarbekir Soz, Amed 2007

Delîkaya, Omer, *Venavandina Cihûwaran li Komara Tirkîyeyê: Mînaka Agirîyê*, Teza Doktorayê ya çapnebûyî ya li Beşa Ziman û Edebîyata Kurdî a Zanîngeha Bîngolê *Dîyarbakir Salnamelerî/Salnameyên Dîyarbekirê-1286-1323 Hicrî (1869-1905 Mîladî)*, 1,2,3,4,5. Ciltler/Bergên 1,2,3,4 û 5em, Weşanên Diyarbakir Büyükşehir Belediyesi, Amed 1999

Erpolat, M. Salih, XVI. Yüzyılda Diyarbakır Beylerbeyliği'indeki Yer İsimleri/Navê Cihan li Mîrektîya Mîran a Dîyarbekirê di Sedsala XVI. da, teza Doktorayê ya çapnebûyî, li zankoya Selçukê ya Konyayê 1999

Rêbera Geştê ya Amedê, Serokatîya Daîreya Çand û Turîzmê ya Şaredariya Bajarê Mezin a Amedê, Amed 2011

Ripper, Thomas, *Diyarbakir Merwanileri-İslami Ortaçağ'da bir Kürd Hanedanı/Merwanîyên Dîyarbekirê- Di Serdema Navîn a Îslamî da Xanedanek Kurd*, Weşanên Avesta, Stenbol 2012

Samî, Şemseddin, *Tarihteki İlk Türkçe Ansiklopedide Kurdistan ve Kürdler/Di Ansîklopedîya Pêşîn a bi Tirkî da Navê Kurdistan û Kurdan*, Wer. Tirkîya Osmanî: M. Emin Bozarslan, Weşanên Deng, İstanbul 2001

Seyarî, Ahmet, *Kurdên Merwanî Di Tarîxu Meyyafariqînê ya Ibnu'l-Ezreq de*, Weşanên Avesta, Stenbol 2020

Edîtor Subaşı & Geyik, Kenan, Resul, *Gotarên Zimannasîyê*, Weşanên Nûbihar, İstanbul 2017

Çavkanîyên Elektronîk

Linka Gotara bi tirkî ya Harun Tuncel e:

https://www.researchgate.net/publication/235674097_Turkiye'de_Ismi_Degistirilen_Koyler

Linka gotara Haig, E. (2004) Some Observations on the Critique of Critical Discourse Analysis. *Studies in Language and Culture*, 25, 129-149.

<https://scirp.org/reference/referencespapers.aspx?referenceid=2083690>

Diyarbakır-Silvan Arasındaki Bölgede Onomastik Bir Çalışma

Özet:

Biz bu sunumda, Diyarbakır-Silvan arasındaki bölgede, Mervani Kürt Beyliği (983-1085) döneminden Türkiye Cumhuriyeti kuruluş (20. yy. ortaları) dönemine kadar yer isimleri değişikliklerini ele alacağız.

Selçuklu Türklerinin ilk kez Kürtlerle karşılaşmaları, Malazgirt savaşı (1071) için Mervani Beyliğinden İslam ordusu adına yardım istemeleriyle olmuştur. Selçuklu Türkleri, bu ilişkiden 14 yıl (1085) sonra Mervani Kürt Beyliğine son vermişlerdir. Selçuklu Türkleri bölgedeki iktidarı ele geçirince eski isimleri değiştirmeye başladılar.

Osmanlı Devleti, 16. yy. da, İdris-i Bedlisî'nin (1452-1520) aracılığıyla Diyarbakır Bölgesinde Beyler Beyliği adıyla bir idari sistem kurdu. Kürt Şehirlerinin çoğu (Dersim, Harput, Mardin, Musul, Siirt, Urfa vs.) bu idari sisteme bağlandı. Bu dönemde (1500-1900) yerleşim yerlerinin isimleri fazla değişmedi. Fakat Jon Türklerin iktidara gelmesinden (1900) Türkiye Cumhuriyeti iktidarını pekiştirene kadar (1940) olan dönemde tüm yerleşimlerinin isimleri türkleştirildi (değiştirildi).

Onomastik (adbilim), Yunancada yer veya kişi ismi anlamındaki “onoma” kelimesinden türetilmiştir. İnsanlık ta eski çağlardan beri, öğrenme merakından dolayı adlandırma üzerinde düşünmüş ve bununla kendini yormuştur. Hem eski metinlerde hem de kutsal kitaplarda isimlendirme konusunda bazı bölümler yer almaktadır. Biz çalışmamızı adbilimin değişik dallarına göre sınıflandıracğıız.

Anahtar kelimeler: *Diyarbakır, Silvan, Onomastik, Mervani, Selçuklu, Osmanlı, Türk, Kürd*

An Onomastic Study in the Region Between Diyarbakir and Silvan

Abstract:

In this presentation, we will discuss the changes in place names in the region between Diyarbakır and Silvan from the period of the Mervani Kurdish Principality (983-1085) to the founding period of the Turkish Republic (mid 20th century).

The first encounter of the Seljuk Turks with the Kurds was when they asked the Marwani Principality for help on behalf of the Islamic army for the Battle of Manzikert (1071). The Seljuk Turks put an end to the Mervani Kurdish Principality 14 years (1085) after this relationship. When the Seljuk Turks seized power in the region, they started to change the old names.

Ottoman Empire, 16th century. He also established an administrative system called Beyler Principality in Diyarbakır Region through İdris-i Bedlisi (1452-1520). Most of the Kurdish Cities (Dersim, Harput, Mardin, Mosul, Siirt, Urfa etc.) were connected to this administrative system. During this period (1500-1900), the names of the settlements did not change much. However, in the period from Jon Turks' coming to power (1900) until the Turkish Republic consolidated its power (1940), the names of all settlements were Turkified (changed).

Onomastic is derived from the Greek word “onoma” meaning place or person name. Since ancient times, humanity has thought about naming because of the curiosity of learning and has exhausted itself with it. There are some sections on naming in both ancient texts and holy books. We will classify our work according to different branches of onomastics.

Key Words: *Onomastic, Diyarbakir, Silvan, Mervani, Kurdish, Seljuk, Turk, Ottoman.*